

NEPROFITNO-VOLONTERSKE ORGANIZACIJE IN NJIHOV RAZVOJ - OD VOLONTARIZMA K PROFE- SIONALIZMU

Povzetek. Razvoj neprofitno-volonterskih organizacij, vsake posamezne in vseh skupaj, definiramo kot tesen preplet treh procesov: procesa profesionalizacije, procesa etatizacije in procesa komercializacije. V članku pojasnjujemo kompleksne odnose med tremi procesi samimi in njihove učinki na formalni volontarizem, ki je za mnoge temeljna odlika NVO. Odgovoriti poskušamo tudi na vprašanje, zakaj proces profesionaliziranja NVO temelji v nekaterih družbah predvsem na njihovi etatizaciji, v drugih družbah pa bolj na njihovi komercializaciji. Temeljna ugotovitev je, da oba procesa, procesa etatizacije in komercializacije, krepija tendenco k profesionaliziranju organizacij, vsi trije procesi skupaj pa spreminjajo vlogo in pomen volonterjev v organizacijah. Še več, logika delovanja konservativno-korporativističnega sistema blaginje je tista, ki opravičuje etatizacijo NVO, prek nje pa omogoča, zahteva in krepi proces njihove profesionalizacije in posredno spreminja mesto in vlogo volonterjev v njih; logika delovanja liberalnega sistema blaginje pa je tista, ki usmerja NVO k trgu, tako ne le omogoča njihovo profesionaliziranje, ampak zahteva celo njihovo specializiranje in zato posredno oži prostor za sodelovanje volonterjev.

Ključni pojmi: neprofitno-volonterske organizacije, formalni volontarizem, proces profesionalizacije, proces etatizacije, proces komercializacije, tipi sistemov blaginje.

* Dr. Zinka Kolarič, redna profesorica na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

Uvod

Splošna predstava, ki jo ima javnost, tudi strokovna, o neprofitno-volonterskih organizacijah (NVO)¹ je ta, da so to posebne entitete, ki jih odlikujejo tri osnovne značilnosti:

- Prva njihova odlika je to, da so majhne, dinamične in nebirokratske entitete. Kot takšne so se sposobne hitro in uspešno prilagajati spreminjajočim se družbenim pogojem, kar je njihova komparativna prednost pred javnimi/ vladnimi organizacijami.

- Njihova druga odlika so volonterji, ki požrtvovalno izvajajo dejavnosti organizacij. Zaradi predanosti volonterjev delu, ki ga opravljajo, so te organizacije sposobne kakovostneje zadovoljiti potrebe uporabnikov kot druge organizacije.

- Tretja njihova odlika so vrednote, vtkane v te organizacije, v njih varovane, promovirane in implementirane skozi njihove aktivnosti. Med temi vrednotami sta posebej pomembni vrednoti solidarnosti in altruizma; implementirati ti dve vrednoti dejansko pomeni, pomagati tistim v družbi, ki so pomoči najbolj potrebni.

Takšna predstava je mit, ki že dolgo ne ustreza realnosti, opozarjajo raziskovalci (Salamon, 1995: 261):

- Dejstvo je namreč, da imajo te organizacije ohlapno in fleksibilno organizacijsko strukturo le v prvi fazi svojega razvoja, takrat ko nastajajo in ko oblikujejo svojo identiteto. Kasneje praviloma vse "rastejo" in se, tako kot vse druge organizacije, institucionalizirajo, kar pomeni, da se profesionalizirajo in birokratizirajo. Tudi v njih se izoblikujejo delitev dela, norme in pravila ter bolj oziroma manj hierarhičen vzorec avtoritete. To še posebej velja za tiste NVO, ki se v svojem razvoju približajo državi, se "etatizirajo", kar pomeni, da postanejo producentke dobrin in storitev, ki jih pri njih naroči država; te organizacije so zelo podobne javnim neprofitnim organizacijam, so "mini-birokracije" (Kramer, 1981: 107).

- Empirično je tudi ugotovljeno, da številne organizacije sploh ne vključujejo volonterjev v izvajanje svojih dejavnosti, če pa jih že vključujejo, jim praviloma zaupajo manj pomembna in pomožna dela. Svoje dejavnosti poskušajo izvajati

¹ Pojem neprofitno-volonterske organizacije označuje širok spekter organizacij, ki jim je skupno naslednje:

- da so nevladne oziroma zasebne, kar pomeni, da so njihovi ustanovitelji/lastniki zasebne fizične in pravne osebe (po čemer se te organizacije razlikujejo od organizacij, katerih ustanovitelji/lastnik je država);

- da so neprofitne, kar pomeni, da je temeljni smisel njihovega obstoja delovanje v javno koristne namene in/ali v skupno dobro svojih članov (po čemer se te organizacije razlikujejo od zasebnih profitnih organizacij);

- da so organizacije z določeno stopnjo formalne organiziranosti in pravil, ki veljajo za vse, ki so vanje vključeni (po čemer se te organizacije razlikujejo od neformalnih socialnih mrež/skupin).

Oznaka NVO oziroma neprofitno-volonterski sektor označuje vse NVO, ki delujejo na naslednjih področjih: področje kulture/umetnosti ter športa/rekreacije, področje izobraževanja in raziskovanja, področje zdravstva, področje socialnega varstva, področje zaščite okolja in varstva živali, področje razvoja lokalnih skupnosti in stanovanj, področje prava, zagovorništva in politike, področje nabiranja sredstev in promocije volontarizma, področje mednarodnega sodelovanja, področje religij, področje poslovnega in poklicnega združevanja ter drugo, česar ni mogoče razvrstiti na nobeno od področij (Kolarič, Črnak-Meglič, Vojnovič, 2002: 10-29).

predvsem z zaposlenimi in plačanimi profesionalci; to pomeni, da se "profesionalizirajo", in to tako na ravni izvajanja programov kot tudi na ravni opravljanja administrativnih in menedžerskih funkcij (Kramer, 1981: 200).

– Ne nazadnje, empirični podatki kažejo, da se najhitreje povečuje delež tistih organizacij, ki se obračajo k takšnim uporabnikom, ki lahko kupijo produkte njihovih dejavnosti (dobrine, storitve). Te organizacije se "komercializirajo" in kot takšne ne "služijo" več tistim, ki so najbolj prikrasani v določeni družbi (Van Til, 1988: 215); namesto da bi implementirale vrednote solidarnosti in altruizma, krepijo egoizem in socialni ekskluzivizem.

Navedeno, nekoliko grobo razločevanje je narejeno z namenom, da izpostavimo "problem razvoja" NVO, vsake posamezno in vseh skupaj. Ta razvoj je namreč mogoče razumeti kot tesen preplet treh procesov (Kolarič, Črnak-Meglič, Vojnovič, 2002: 151-177):

– Prvi proces je proces profesionalizacije. Kot dimenzija institucionalizacije je ta proces inherenten razvoju vsakršnih organizacijskih entitet. Definiramo ga kot tendenco, da organizacija izvaja svoje dejavnosti z zaposlenimi, plačanimi profesionalci (Van Til, 1988: 200).

– Drugi proces, ki tvori razvoj NVO, je proces etatizacije. V tem procesu postajajo NVO producentke storitev za (socialno) državo. To pomeni, da država naroči in plača določeno količino in določene vrste javnih storitev pri NVO, to je tistih storitev, ki jih zagotavlja vsem državljanom pod enakimi pogoji.

– Tretji proces je proces komercializacije. Ta proces pomeni penetracijo tržnih odnosov med NVO (Salamon, 1993: 16). Ti odnosi vključujejo tekmovanje/konkurenco med NVO samimi ter med njimi in zasebnimi profitnimi organizacijami za tiste/takšne uporabnike, ki lahko plačajo storitve in dobrine, ki so produkt njihovega delovanja.

Iz tako definirane razvoja NVO sledi vprašanje:

Kakšne so relacije/odnosi med tremi procesi, procesom profesionalizacije, procesom etatizacije in procesom komercializacije, in kakšni so učinki teh procesov na formalni volontarizem², ki je za mnoge temeljna odlika NVO?

To splošno vprašanje je mogoče konkretizirati oziroma dopolniti na naslednji način:

a) Kakšen je odnos med profesionalizmom in volontarizmom tam, kjer proces profesionalizacije organizacij temelji na njihovi etatizaciji?

b) Kakšen je odnos med profesionalizmom in volontarizmom tam, kjer proces profesionalizacije organizacij temelji na njihovi komercializaciji?

Na postavljena vprašanja bomo poskušali odgovoriti v treh delih, in to tako, da bomo najprej, na teoretski in empirični ravni, preverili tezo, ki pravi, da je odnos med profesionalizmom in volontarizmom v NVO odnos igre ničelne vsote; v nadaljevanju bomo izpostavili proces etatizacije NVO, ki omogoča njihovo profesionaliziranje, in pojasnili učinek teh dveh procesov na formalni volontarizem; v zadnem delu bomo izpostavili proces komercializacije NVO, ki prav tako omogo-

² Pojem formalni volontarizem označuje organizirano vključevanje prostovoljcev v izvajanje dejavnosti organizacij za razliko od neformalnega volontarizma katerega pojavna oblika je medsebojna pomoč med sorodniki, sosedi in prijatelji.

ča njihovo profesionaliziranje in odgovorili na vprašanje, kako ta dva procesa vplivata na organizirano vključevanje volonterjev v izvajanje dejavnosti NVO. Teoretske ugotovitve bomo potrdili oziroma ilustrirali s podatki iz mednarodne komparativne raziskave, ki so jo v času od 1990 do 1995 izvedli raziskovalci iz Johns Hopkins Univerze. Podatki za Slovenijo so iz raziskave, ki je bila v letu 1996/97 izvedena na reprezentativnem vzorcu slovenskih NVO.

Profesionaliziranje NVO in formalni voluntarizem - odnos igre ničelne vsote?

Proces profesionaliziranja NVO definiramo kot težnjo, da dejavnost organizacij izvajajo v organizacijah zaposleni in od njih plačani "profesionalci". Za potrebe naše analize pojma "profesionalci" ne vežemo le na visoko izobražene eksperte, temveč na vse, v organizaciji zaposlene in za opravljanje posameznih nalog usposobljene delavce. Zahteva po usposobljenosti se, zaradi kompleksnosti organizacij, ne veže le na tiste zaposlene, ki izvajajo osnovno dejavnost organizacije (producirajo npr. zdravstvene storitve), temveč tudi na tiste, ki opravljajo administrativna, pripravljalna ali celo pomožna dela. Proces profesionaliziranja lahko tako operacionaliziramo kot zaposlovanje ustrezno usposobljenih posameznikov v NVO. Indikator stopnje profesionaliziranosti posamezne organizacije je število v njej zaposlenih delavcev glede na vse zaposlene v NVO; delež zaposlenih v vseh NVO glede na vse zaposlene v posamezni državi pa je indikator stopnje profesionaliziranosti celotnega neprofitno-volonterskega sektorja.

Takšno, široko razumevanje procesa profesionaliziranja NVO, temelji na deskripciji dosedanjega poteka tega procesa. NVO so se pričele profesionalizirati v smislu zaposlovanja izobraženih ekspertov v začetku 20. stoletja. Takrat so se skozi razvoj stroke socialnega dela in psihologije kot znanstvene discipline pričeli oblikovati določeni standardi/pravila, ki naj bi bili upoštevani pri nudenju pomoči posameznikom in skupinam. Razvoj je temeljil na predpostavki, da lahko visoko izobraženi praktiki s specialnimi znanji pomembno prispevajo k oblikovanju "dobre" družbe (Smith, Lysky, 1993: 101). Proces profesionaliziranja je tekel počasi, vendar kontinuirano, vse do začetka 70. let. V tem procesu je bilo v implementacijo programov NVO vključenih vse večje število ustrezno usposobljenih profesionalcev, ki so zadovoljevali potrebe klientov skozi vedno bolj individualiziran pristop. V 70. letih so, zaradi naraščajoče kompleksnosti, NVO pričele zaposlovati posameznike za opravljanje administrativnih in drugih pomožnih nalog. Izoblikoval se je poklicni naziv "neprofitni administrator" in NVO so postale povsem prepoznavno področje za zaposlovanje. Končno so v 80. letih NVO pričele zaposlovati ustrezno usposobljene profesionalce tudi za svoje vodenje oziroma upravljanje (Van Til, 1988: 204).

Podatki iz mednarodne komparativne raziskave kažejo, da je bil proces profesionaliziranja NVO intenziven tudi v prvi polovici 90. let. Med leti 1990 in 1995 se je zaposlenost v NVO (v sedmih razvitih državah, kjer so raziskovalci lahko zbrali časovne serije podatkov) povečala v povprečju za 23%, kar pomeni, da je bila pov-

prečna letna rast več kot 4%. Rast zaposlovanja v NVO je bila še posebej intenzivna v zahodni Evropi. V Belgiji, Franciji, Nemčiji in Angilji se je povečala v povprečju za 24%. V drugih razvitih državah (ZDA, Japonska in Izrael) se je povečala v povprečju za 13%. Velika večina novih zaposlitev je nastala v NVO, ki delujejo na področjih zdravstva (40%), socialnega varstva (31%) in izobraževanja (15%). Delež novih zaposlitev v NVO, ki delujejo na vseh ostalih področjih (šport, kultura, varstvo človekovih pravic itn.), je 14% (Salamon, Anheier in drugi, 1998: 13).³

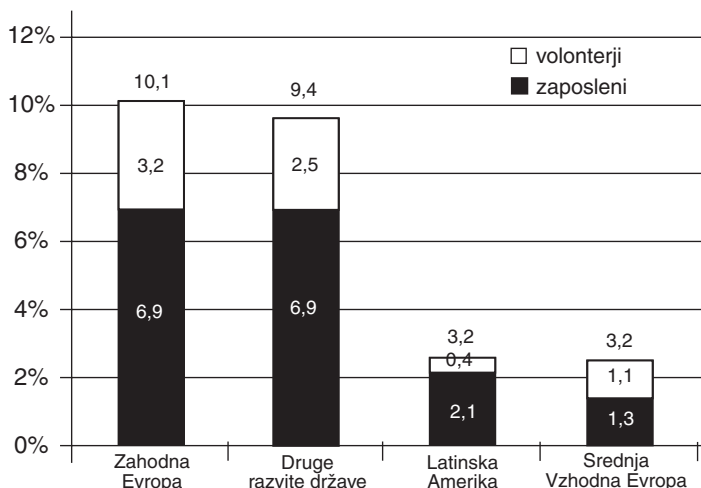
Po splošnem prepričanju je odnos med profesionalizmom in voluntarizmom odnos igre ničelne vsote - čim več je v organizaciji zaposlenih profesionalcev, tem manj je volonterjev; in obratno, veliko volonterjev je v tistih organizacijah, ki imajo malo zaposlenih profesionalcev. Gledano z zgodovinskega zornega kota je bilo res tako. V času, ko se je socialno delo uveljavljalo kot poklic, so socialni delavci kot profesionalci dostikrat izrinili volonterje, ki so organizacije ustanovili (Kramer, 1981: 209). Danes je razmerje med profesionalizmom in voluntarizmom veliko bolj kompleksno.

Podatki iz mednarodne raziskave kažejo, da NVO v vseh, v raziskavo vključenih državah, pritegnejo precejšnje število volonterjev. V povprečju 28% populacije v 22 državah "prispeva" del svojega časa NVO. Raziskovalci so čas, ki so ga volonterji v enem letu "vložili" v NVO, pretvorili v polne zaposlitve in jih dodali obstoječemu deležu zaposlitev v neprofitno-volonterskem sektorju⁴. Ugotovili so, da bi se tako zaposlenost v NVO kot delež celotne zaposlenosti v posameznih regijah povečala s 6,9% na 10,1% v zahodni Evropi (Nizozemska, Belgija, Francija, Nemčija, Avstrija, Anglija, Irska, Finska, Španija), s 6,9% na 9,4% v drugih razvitih državah (ZDA, Avstralija, Izrael, Japonska), s 2,1% na 2,5% v Latinski Ameriki (Argentina, Peru, Brazilija, Kolumbija in Mehika) in s 1,3% na 2,4% v srednji in vzhodni Evropi (Češka, Madžarska, Slovaška in Romunija) (Salamon, Anheier in drugi, 1998: 5).

³ Ob navedenih podatkih je seveda potrebno upoštevati dejstvo, da je vrsta dejavnosti, ki jo organizacija izvaja, primarni element, ki determinira stopnjo profesionaliziranosti organizacije. NVO, ki producirajo npr. zdravstvene storitve, so nujno višje profesionalizirane kot NVO, ki zgolj podpirajo neko dejavnost (Kramer, Lorentzen, Melief, Pasquinelli, 1993).

⁴ Zaposlenost je merjena kot zaposlenost za polni delovni čas. Zaposlenost za delni delovni čas je konvertirana v zaposlenost za polni delovni čas tako, da se upošteva standardno število ur za polno zaposlenost v posamezni državi. Celotno število ur, ki jih v enem letu volonterji "porabijo" za delo v NVO, je deljeno s standardnim številom ur za polno zaposlitev v posamezni državi.

Graf: Zaposlenost v NVO kot delež celotne zaposlenosti v posameznih regijah

Vir: Johns Hopkins Comparative Project, 1998.

V povprečju gre 60% celotnega časa volonterjev v tiste NVO, ki delujejo na področju športa in rekreacije ter socialnega varstva. Tudi okoljske in razvojne organizacije pritegnejo precejšen delež časa volonterjev. Bolj zanimive kot povprečja, so razlike med regijami:

- Podatki za zahodno Evropo kažejo, da so volonterji največkrat vključeni v NVO na področju športa in rekreacije, pa tudi v zagovorniške organizacije in organizacije za varstvo pravic (Comparative Project, 1998: 7). Te organizacije niso visoko profesionalizirane. Visoko profesionalizirane so NVO na področjih zdravstva, izobraževanja in socialnega varstva, saj so v njih zaposlene tri četrtine vseh zaposlenih v NVO (Salamon, Anheier in drugi, 1998: 6).

- V latinskoameriških državah je 40% časa volonterjev v cerkvenih organizacijah, ki nudijo predvsem socialno varstvene storitve in pomoč. 15% časa porabijo volonterji za delo v majhnih, na posamezne lokalne skupnosti vezanih razvojnih organizacijah. Za obe vrsti organizacij je značilno, da so nizko profesionalizirane.

- V drugih razvitih državah, predvsem v ZDA, je skoraj 40% časa volonterjev porabljenega v NVO, ki delujejo na področju socialnega varstva, in 10% v zagovorniških organizacijah. Dejstvo je, da znaša v ZDA stopnja zaposlenosti v NVO na področju socialnega varstva le 16% celotne zaposlenosti v neprofitnem sektorju in je dosti nižja od stopnje zaposlenosti v NVO na področju zdravstva in izobraževanja.

Rekli bi lahko, da navedeni podatki dokazujejo obstoj odnosa igre ničelne vsote med volontarizmom in profesionalizmom - več profesionalcev/zaposlenih v organizaciji, manj volonterjev. Vendar pa je, kot kažejo podatki za vzhodno Evropo, možen tudi povsem obrnjen odnos. V bivših socialističnih družbah so volonterji največkrat vključeni v organizacije na področju športa in kulture, te organizacije pa so tudi najvišje profesionalizirane (Comparative project, 1998: 8). Tudi rezultati

raziskav NVO, ki delujejo na posameznih področjih, predvsem organizacij na področju socialnega varstva, kažejo, da odnos igre ničelne vsote ni konsistenten; tako v ZDA kot na Nizozemskem so raziskovalci identificirali organizacije, ki so visoko profesionalizirane in skoraj brez vključevanja volonterjev v izvajanje dejavnosti, pa tudi takšne, ki imajo visok delež zaposlenih profesionalcev, vključujejo pa tudi precejšen delež volonterjev (Kramer, 1981: 202).

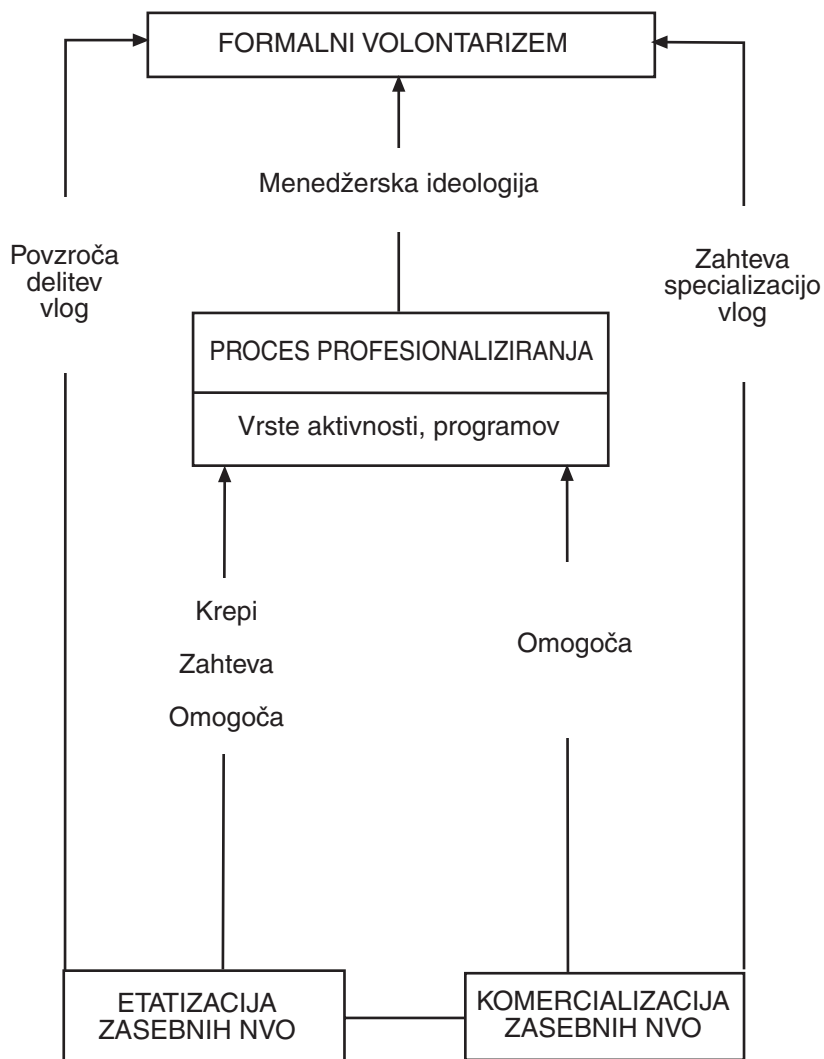
Iz navedenih ugotovitev sklepamo, da lahko odnos med profesionalizmom in voluntarizmom opredelimo kot igro ničelne vsote (več profesionalcev, manj volonterjev), pa tudi kot igro pozitivne vsote (več profesionalcev, več volonterjev). Ob tem velja upoštevati opozorilo tistih avtorjev, ki pravijo, da proces profesionaliziranja sam po sebi ne omejuje niti ne povečuje možnosti za vključevanje volonterjev v izvajanje dejavnosti NVO. Na te možnosti pa vplivajo drugi elementi, med katerimi je po mnenju številnih, pomembna predvsem menedžerska /upravljska ideologija in znotraj nje še posebej stališče, ki ga imajo do volonterjev tisti vodilni, ki skrbijo za vsakodnevno delovanje organizacije (Kramer, 1981: 209).

Identificiramo lahko dve različni ideologiji upravljanja, kjer lahko eno označimo za tehnokratsko, drugo pa za demokratsko:

- V osnovi tehnokratske ideologije je prepričanje, da so eksperti tisti, ki morajo oblikovati programe in voditi organizacije. Volonterji ne morejo bistveno prispevati ne k formuliranju programov (kot člani upravnih odborov) ne k implementaciji programov;
- V demokratski ideologiji je odnos med profesionalci in volonterji razumljen kot partnerski odnos, kjer lahko eni in drugi, vsak na svoj način, bogatijo proces oblikovanja programov in njihove implementacije. V okviru te ideologije je vključevanje volonterjev v izvajanje aktivnosti v organizaciji pomembna menedžerjeva naloga.

Vidimo, da čim bolj tehnokratsko je usmerjen menedžment posamezne NVO, tem manj spodbuja vključevanje volonterjev v izvajanje dejavnosti organizacije; in obratno, čim bolj se menedžment v NVO nagiba k demokratskemu načinu vodenja, tem večji je maneverski prostor za vključevanje volonterjev v izvajanje dejavnosti organizacij. Nedvomno je vključevanje oziroma ne vključevanje volonterjev v izvajanje dejavnosti organizacij stvar odločitve menedžmenta. Je pa, kljub prepričljivosti tega argumenta, potrebno opozoriti, da je odločitev menedžmenta o tem, ali volonterje vključiti ali ne v izvajanje dejavnosti organizacij, bolj kot z menedžersko ideologijo pogojena z določenimi objektivnimi pogoji, ki jih mora menedžment pri oblikovanju svojih odločitev upoštevati. Odnos med profesionalizmom in voluntarizmom je namreč bolj zapleten, kot se kaže na prvi pogled. Zato pogledmo najprej, kakšen je odnos med njima tam, kjer predstavlja etatizacija NVO osnovo za njihovo profesionaliziranje.

Shema: Kompleksni odnosi med "profesionalizmom in voluntarizmom"

Etatizacija NVO kot osnova za njihovo profesionaliziranje in formalni volontarizem - okvir konservativno-korporativističnega tipa sistema blaginje⁵

Etatizacija NVO je proces, s katerim postajajo te producentke storitev za (socialno) državo. Natančneje rečeno, gre za proces, v katerem države/vlade naročijo pri NVO določene količine in določene vrste javnih storitev, to je tistih storitev, ki jih zagotavljajo vsem državljanom pod enakimi pogoji. Za produkcijo teh storitev vlade/države zagotovijo NVO tudi finančna sredstva. Tako definiran proces etatizacije NVO lahko operacionaliziramo kot državno/javno financiranje teh organizacij. Dominanten delež javnih/državnih sredstev v strukturi letnih prihodkov organizacije je potem indikator stopnje njene etatiziranosti.

Proces etatizacije NVO se je pričel ob koncu devetnajstega oziroma v začetku dvajsetega stoletja predvsem v tistih evropskih družbah, v katerih se je pričel vzpostavljati konservativno-korporativistični tip sistema blaginje. V ZDA je tekel predvsem v šestdesetih letih, ko se je izoblikoval osnovni sistem odgovornosti države za socialno varnost državljanov in se je vzpostavil partnerski odnos med državo in neprofitnim sektorjem (Salamon, 1993: 35). Proces etatizacije NVO teče tudi danes predvsem v tistih evropskih družbah, ki imajo močno razvit javni sektor (družbe s socialno-demokratskim tipom sistema blaginje) in kjer poskušajo vlade omejiti nadaljnjo ekspanzijo javnega sektorja tako, da "uporabijo" NVO kot producentke

⁵ Koncept sistema blaginje oziroma posameznih tipov sistemov blaginje ni identičen konceptu različnih tipov države blaginje, ki jih je R. Titmuss opredelil kot rezidualni, industrijski in institucionalni/redistributivni tip. Niti ni identičen konceptu "treh svetov welfare kapitalizma", ki so jih po Esping-Andersen (1990) razvijali tudi drugi družboslovci (Leibfried, 1992; Gough, 1996 itn.). Njihov koncept temelji na "miksi" vloge države in trga pri zagotavljanju socialne varnosti in blaginje državljanov oziroma so trije "svetovi welfare kapitalizma, imenovani tudi "welfare regimes" so definirani glede na stopnjo "dekomodifikacije", to je stopnjo neodvisnosti posameznika pri zagotavljanju socialne varnosti od trga (in odvisnosti od države). Glede na številne kritike, je Esping-Andersen (1999) tri "welfare režime" redefiniral z vključitvijo in pojasnitvijo vloge družine/gospodinjstva pri zagotavljanju socialne varnosti in blaginje posameznikov.

Koncept sistema blaginje (welfare system) je odprt koncept, ki ne zajema le organizacij, programov, ukrepov, s katerimi država zagotavlja socialno varnost in blaginjo državljanom, temveč tudi tiste organizacije, programe in ukrepe, ki se oblikujejo in funkcionirajo v skladu z logiko trga, pa tudi tiste, ki se oblikujejo v sferi civilne družbe in v sferi skupnosti. Zajema tako producente kot tudi uporabnike storitev, njihove norme in vrednote, pa tudi odnose med njimi, ki nastajajo pri upravljanju, financiranju, proizvodnji in distribuciji dobrin in storitev, s katerimi si posamezniki zagotavljajo socialno varnost in blaginjo (Sik, Svetlik, 1988, Svetlik, Kolarič, 1987: 23). Različni tipi sistemov blaginje temeljijo na različnih hierarhijah sfer (trga, države, civilne družbe in skupnosti), ki so se v teku zgodovinskega razvoja izoblikovale v posameznih družbah. Mesto, ki ga posamezna sfera zaseda v hierarhiji, predstavlja pomen/odgovornost/težo te sfere za zagotovitev socialne varnosti in blaginje posameznikov. V realnosti sodobnih razvitih družb lahko prepoznamo najmanj pet različnih hierarhij sfer; ki so se izoblikovale predvsem v odvisnosti od tega, kateri družbeni razred je v določeni družbi skozi daljše obdobje nadziral vzvode oblasti in kakšen je bil odnos med cerkvijo (cerkvami) in državo v tej družbi. Teh pet hierarhij nam predstavlja pet različnih tipov sistemov blaginje. To so: liberalni sistem blaginje, konservativno-korporativistični, socialno-demokratski, katoliški in državno-socialistični sistem blaginje (več o tem v Kolarič, Črnak-Meglič, Vojnovič, 2002 : 53-67).

tistih (javnih) storitev, ki jih javni sektor ne zagotavlja v zadostnem obsegu ali v zadostni raznovrstnosti.

Podatki iz mednarodne raziskave kažejo, da so NVO najbolj etatizirane v družbah s konservativno-korporativističnim tipom sistema blaginje. Logika delovanja tega tipa sistema blaginje namreč primarno "opravičuje" etatizacijo NVO, to je njihovo uporabo s strani vlad oziroma držav. Te logike ni mogoče reducirati na "princip subsidiarnosti"⁶, ki predstavlja osnovo za delovanje katoliškega tipa sistema blaginje, niti ni v tem tipu sistema blaginje vloga države rezidualna, kot je v liberalnem tipu sistema blaginje. Nasprotno, v konservativno - korporativističnem tipu sistema blaginje deluje država v dveh smereh:

- Na eni strani država "prisili" vse, ki participirajo na trgu delovne sile (zaposlene in njihove delodajalce), da se vključijo v obvezne sisteme socialnih zavarovanj. S plačevanjem prispevkov za zavarovanja zagotavljajo denarna nadomestila in storitve za vse tiste, ki niso več vključeni v delovni proces zaradi starosti, bolezni, invalidnosti ali zato, ker so brezposelni. Prispevki in "prejemki" so vezani na višino plače zaposlenega in tako delujejo v smeri ohranjanja njegovega relativnega družbenega položaja (Clasen, Freeman, 1994: 11). Še več, na ta način država "podpira" sposobnost tistih, ki delajo oziroma so delali, da si zagotovijo (kupijo) socialno varnost in blaginjo na trgu oziroma kvazi-trgu.

- Na drugi strani prevzema država nase, sicer prek lokalnih vlad, tudi odgovornost za vse tiste, ki ne morejo vstopiti na trg delovne sile. Njim ne zagotavlja socialne varnosti in blaginje le prek sistemov socialnih pomoči (v denarju). Zagotavlja jim tudi soritve, predvsem socialno-varstvene storitve, in to tako, da jih praviloma, v okviru pogodbenih odnosov, naroči in plača pri NVO (Kolarič, Črnak-Meglič, Vojnovič, 2002).

Državo, ki na takšen način zagotavlja socialno varnost zaposlenim in ostalim državljanom, imenujemo socialna država. NVO so tako dejansko producentke storitev za socialno državo. Njihova naloga je, da producirajo storitve, medtem ko nastopa država, na nacionalni in na lokalnih ravneh, v vlogi naročnika in plačnika/financerja produkcije storitev. Ta delitev dela med državo in NVO izhaja iz partnerskega odnosa med državo in Cerkvami, ki je prav tako vtkan v strukturo konservativno-korporativističnega sistema blaginje. V tem odnosu nastopajo Cerkve kot ustanoviteljice/lastnice NVO, medtem ko država (lokalne vlade) igrajo vlogo financerja produkcije predvsem socialno-varstvenih pa tudi izobraževalnih in zdravstvenih storitev. Za (vsako) Cerkev kot institucijo je igranje vloge ustanovitelja NVO izredno pomembno, ker si z njo zagotavlja legitimnost; enako pomembno je igranje vloge financerja za socialno državo, saj skozi njo kaže svojo privrženost vrednotam solidarnosti in socialne pravičnosti v družbi in si na ta način ohranja legitimnost.

⁶ V skladu s "principom subsidiarnosti" se država vključi v reševanje tistih in samo tistih problemov, ki jih nižje instance ne morejo rešiti. NVO predstavljajo nižjo instanco.

Tabela 1: Okvir konservativno-korporativističnega sistema blaginje

Država	Vrste sistemov blaginje	Stopnja profesionaliziranosti	Struktura prihodkov			Dominantno področje
			Tržni viri	Javni viri	Privatne donacije	
Nizozemska	Kon. - korporativistični	12.4%	38%	60%	2%	Zdravstvo
Belgija	Kon. - korporativistični	10.5%	18%	77%	5%	Izobraževanje
Francija	Kon. - korporativistični	4.9%	35%	58%	7%	Socialno varstvo
Nemčija	Kon. - korporativistični	4.5%	32%	64%	3%	Socialno varstvo
Avstrija	Kon. - korporativistični	4.5%	44%	50%	6%	Socialno varstvo

Vir: Johns Hopkins Comparative Project, 1998.

Iz tabele je razvidno, da predstavljajo javna sredstva (javni viri) dominanten delež v strukturi letnih prihodkov NVO v vseh družbah s konservativno-korporativističnim tipom sistema blaginje. V Belgiji znaša ta delež 77% vseh prihodkov NVO, v Nemčiji 64%, na Nizozemskem 60%, v Franciji 58% in v Avstriji 50%. Povedano seveda ne pomeni, da v družbah, skozi zgodovinski razvoj katerih so se vzpostavili drugi tipi sistemov blaginje, proces etatizacije, operacionaliziran kot državno/javno financiranje NVO, sploh ne poteka. Poteka, vendar nikjer javna/državna sredstva ne predstavljajo dominantnega deleža v strukturi letnih prihodkov NVO⁷. Njihova višina se povzpne do 1/3 letnih prihodkov. Na Finskem (socialno-demokratski tip sistema blaginje) predstavlja 36% v strukturi letnih prihodkov NVO, v Španiji (katoliški tip sistema blaginje) 32%, v ZDA (liberalni tip sistema blaginje) 30% in na Madžarskem (bivši državnosocialistični tip sistema blaginje) 27% (Salamon, Anheier in drugi, 1998: 11).

Državno/javno financiranje NVO, ne glede na to, v kakšni obliki poteka (letna dotacija, koncesijska pogodba, projektno financiranje itn.), ni le "tehnična operacija", temveč krepi tendenco k profesionaliziranju NVO skozi tri med seboj prepletene učinke (Smith, Lipsky, 1993: 106-107):

– Državno financiranje omogoča profesionaliziranje NVO, saj prinaša za to potrebna sredstva. Ta sredstva omogočajo NVO, da stabilizirajo in razširijo svoje dejavnosti/programme, in da dolgoročno načrtujejo več in bolj plačane zaposlene.

⁷ Izjema sta tukaj Irsko in Izrael, ki jima, zaradi specifičnega razvoja ne moremo "pripisati" nobene- ga od petih opredeljenih tipov sistemov blaginje. Tisto, kar imata skupnega s konservativno-korporativističnim tipom sistema blaginje je partnerski odnos med državo in katoliško oziroma judovsko cerkvijo. Cerkvi sta ohranili vlogo ustanoviteljic/lastnic ne le socialnovarstvenih, ampak tudi izobraževalnih NVO. Na Irskem znaša delež javnih srestev v strukturi letnih prihodkov NVO 78% in je med 19 državami, za katere so raziskovalci uspeli zbrati podatke, sploh najvišji; v Izraelu znaša ta delež 64% (Salamon, Anheier in drugi, 1998: 11).

- Skozi financiranje države/vlade praviloma zahtevajo profesionaliziranje NVO, saj postavljajo standarde/pravila o načinih in "o kadrih", ki morajo biti upoštevana pri produkciji storitev, ki jih je naročila država;

- S financiranjem države/vlade krepijo/pospešujejo proces profesionaliziranja NVO, saj merijo kakovost v organizaciji proizvedenih storitev s stopnjo profesionalne usposobljenosti zaposlenih, ki v tej produkciji sodelujejo; to sili organizacije, da poskušajo pritegniti vedno večje število višje usposobljenih kadrov.

Podatki v tabeli 1 potrjujejo obstoj pozitivne korelacije med javnim/državnim financiranjem in stopnjo profesionaliziranosti NVO*. V vseh družbah s konservativno-korporativističnim tipom sistema blaginje in z vzpostavljenim partnerskim odnosom med Cerkvijo, kot ustanoviteljico NVO, in državo, kot financerko, so NVO relativno visoko profesionalizirane. Na Nizozemskem je tako v NVO zaposlenih 12,4% vseh zaposlenih v državi, v Belgiji pa je stopnja profesionaliziranosti neprofitno-volonterskega sektorja 10,5%. Nekoliko nižjo stopnjo profesionaliziranosti NVO v Franciji (4,9%), Nemčiji (4,5%) in Avstriji (4,5%), kjer predstavlja javno financiranje prav tako dominantni delež v strukturi prihodkov NVO, lahko pojasnimo z usmerjenostjo socialne države k financiranju predvsem tistih NVO, ki zagotavljajo socialnovarstvene storitve, in ne tudi k tistim ki zagotavljajo zdravstvene storitve, kot je to na Nizozemskem, in/ali izobrazbene storitve, kot je to v Belgiji.

Vendar pa državno/javno financiranje NVO ne le da omogoča, zahteva in krepi proces njihovega profesionaliziranja, temveč posredno spreminja tudi vlogo volonterjev v organizacijah. Javno financiranje povzroča namreč ločevanje osrednje dejavnosti organizacije, to je produkcije tistih storitev, ki jih je naročila država, od drugih, pomožnih dejavnosti. Izvajanje osrednjih dejavnosti je "rezervirano" za profesionalce, to je zaposlene v organizaciji, medtem ko so volonterji "potisnjeni" v izvajanje pomožnih dejavnosti in opravil (Smith, Lipsky, 1993: 112). Ker pa financer/država zahteva preglednost tudi pri izvajanju vseh pomožnih opravil v organizaciji, postajajo tudi ta pomožna opravila vse bolj definirana, vloge volonterjev pa vse bolj formalizirane.

Vključevanje volonterjev v izvajanje, čeprav samo pomožnih nalog, pod takšnimi pogoji, kjer mora biti vse vnaprej definirano in formalizirano, je za vodilne v organizaciji zelo zahtevna naloga, ki se ji, če je le mogoče, izognejo (in zaposlijo profesionalce). Podatkov, ki bi zapisano dokazovali, nimamo, nam pa podatki iz mednarodne raziskave zapisano ilustrirajo, ko kažejo, da so v zahodnoevropskih družbah (s konservativno-korporativističnim tipom sistema blaginje), kjer so NVO visoko profesionalizirane na področjih zdravstva (Nizozemska), izobraževanja (Belgija) in socialnega varstva (Francija, Nemčija, Avstrija), volonterji večinoma vključeni v tiste NVO, ki delujejo na področju športa in rekreacije, v zagovorniške

* Seveda je možno, da državno financiranje NVO ne sproži v njih procesa profesionaliziranja, temveč sproži proces deprofesionaliziranja. Državni uradniki lahko, v težnji, da bi obdržali stroške za produkcijo naročenih storitev na čim nižji ravni, postavijo nižje standarde od tistih, ki veljajo v NVO. To se lahko zgodi v družbah, kjer je odgovornost države za socialno varnost in blaginjo državljanov rezidualna (liberalni tip sistema blaginje). Kot dokazujeta Smith in Lipsky je proces deprofesionalizacije mogoče povezati z določenim tipom sistema blaginje in nikakor ne z državnim financiranjem NVO nasploh (Smith, Lipsky, 1993: 110).

organizacije in organizacije za varstvo pravic. Te skozi svojo dejavnost ne producirajo storitev, za katere bi bila socialna država posebej zainteresirana, zato so v manjši meri financirane s strani države, nižje profesionalizirane (tudi zaradi narave dejavnosti oziroma programov, ki jih izvajajo), vendar z več maneverskega prostora za vključevanje volonterjev.

Sklepna ugotovitev, ki izhaja iz tega dela naše analize je, da je etatizacija NVO tisti proces, ki omogoča, zahteva in pospešuje proces njihovega profesionaliziranja, in ki posredno spreminja tudi mesto in vlogo volonterjev v teh organizacijah.

Komercializacija NVO kot osnova za njihovo profesionaliziranje in formalni volontarizem - okvir liberalnega sistema blaginje

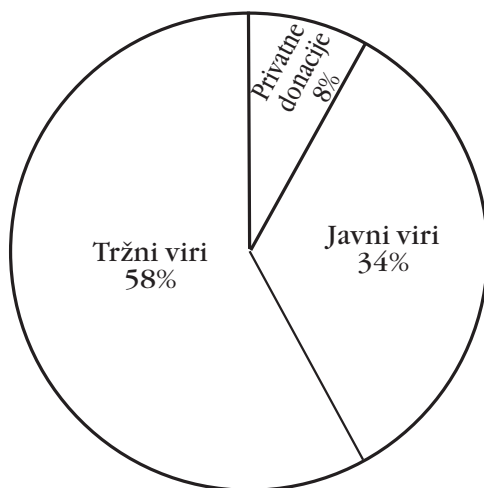
Osnovo za proces profesionaliziranja NVO lahko predstavlja seveda tudi njihova komercializacija. Komercializacija NVO je proces, ki ne vključuje samo povečevanja komercialnih aktivnosti, to je aktivnosti, povezanih s prodajo rezultatov dejavnosti organizacije na kvazi trgih. Ta proces vključuje tudi tekmovanje (konkurenco) med NVO samimi ter med njimi in zasebnimi profitnimi organizacijami, za tiste oziroma takšne uporabnike, ki lahko plačajo več za ponujene produkte oziroma storitve. Prostor, kjer se odvija to tekmovanje, je na meji med "pravi" trgom in kvazi trgom, kjer z davčnimi olajšavami "razbremenjene" NVO često predstavljajo nelojalno konkurenco pravi profitnim organizacijam (Rose, Ackerman, 1990).

Proces komercializacije lahko operacionaliziramo kot prodajo rezultatov svojih dejavnosti (dobrin in storitev), skozi katero si NVO poskušajo pridobiti čim večji delež prihodkov. Indikator stopnje komercializiranosti organizacije je dominanten delež tržnih sredstev, to je s prodajo pridobljenih sredstev v strukturi letnih prihodkov organizacije. Najbolj konvencionalna oblika prodaje je zaračunavanje "prispevkov" uporabnikom. Univerze, na primer, zaračunavajo študentom šolnine, muzeji zaračunavajo vstopnine, bolnišnice zaračunavajo oskrbne stroške bolnikom itn. Vendar to zaračunavanje prispevkov uporabnikom ni edina oblika prodaje. Gre lahko tudi za "pravo prodajo", ko organizacija išče nove uporabnike (tržne niše), oblikuje nove storitve in produkte oziroma poskuša poiskati in izkoristiti vsako možnost in priložnost, da proda rezultate svoje dejavnosti čim bolj profitabilno. Univerze, na primer, oblikujejo "izobraževalne vikend pakete" in jih prodajajo izrednim študentom, bolnišnice odpirajo fitnes centre, muzeji odpirajo trgovine, kjer prodajajo reprodukcije svojih eksponatov, itn. (Weisbrod, 1998: 10).

Proces komercializacije NVO je teklen intenzivno v osemdesetih letih, predvsem v ZDA, Avstraliji in Angliji. V teh družbah se je v tem času, pod vplivom neoliberalne ideologije, "podrlo" v šestdesetih letih vzpostavljeno, sicer šibko, "partnerstvo" med NVO in državo. Prikrajšane za državna sredstva in brez možnosti, da bi njihov izpad nadomestile s sredstvi iz privatnih donacij, so se NVO obrnile k edinemu viru, ki jim je še preostan, to je k trgu. Ob koncu osemdesetih let komercialni prihodek ni predstavljal le dominantnega deleža v strukturi prihodkov ameriških NVO, ampak je predstavljal več kot 50 % vseh prihodkov (Salamon, 1993: 35).

Proces komercializacije se je intenzivno nadaljeval tudi v devetdesetih letih. Še več, predstavljal je trend v razvoju NVO, saj se je v času od 1990 do 1995 delež komercialnih prihodkov v strukturi letnih prihodkov v vseh v mednarodno raziskavo vključenih organizacij, povečal kar za 58%, medtem ko je delež javnih sredstev porasel za 34%, delež sredstev iz privatnih donacij pa le za 8% (Salamon, Anheier in drugi, 1998: 13).

Graf: Rast prihodkov neprofitnih organizacij, 1990 do 1995

Vir: Johns Hopkins Comparative Project, 1998.

Proces komercializacije NVO seveda ne poteka enako intenzivno v vseh družbah. Najbolj intenzivno je prisoten v družbah, v katerih se je vzpostavil liberalni tip sistema blaginje. Logika delovanja tega sistema je tista, ki primarno pogojuje "gravitacijo" NVO k trgu. Liberalni tip sistema blaginje temelji na predpostavki, da so si državljani sposobni zagotoviti dobrine in storitve, ki jih potrebujejo, na trgu. Zaradi "napake trga", ki ni sposoben zagotoviti kolektivnih dobrin in storitev v zadostnem obsegu, in zaradi rezidualne vloge (odgovornosti) države za socialno varnost in dobrobit državljanov, se v tem modelu odpira širok manevrski prostor za delovanje NVO; njihova vloga je, da producirajo in prodajajo dobrine in storitve na kvazi-trgih tistim uporabnikom, ki si teh ne morejo (ali nočejo) kupiti na čistem trgu (to je pri profitnih organizacijah); prodaja dobrin in storitev na kvazi-trgih je v tem modelu osnovni (seveda pa ne edini) način za generiranje prihodka NVO (Kolarič, Črnak-Meglič, Vojnovič, 2002: 53-67).

Podatki iz mednarodne primerjalne raziskave to tezo potrjujejo. V Avstraliji in ZDA, družbah z liberalnim tipom sistema blaginje, predstavljajo komercialni prihodki krepko dominantni delež v strukturi prihodkov NVO; v Avstraliji predstavljajo komercialni prihodki 62% v strukturi prihodkov vseh NVO, v ZDA pa znaša njihov delež 57%. Nekoliko nižji je delež komercialnih prihodkov le v Angliji, kjer je,

sicer z nekaj posebnostmi, prav tako etabliran liberalni tip sistema blaginje (tabela 2).

Tabela 2: Okvir liberalnega tipa sistema blaginje

Država	Vrste sistemov blaginje	Stopnja profesionaliziranosti	Struktura prihodkov			Dominantno področje
			Tržni viri	Javni viri	Privatne donacije	
ZDA	Liberalni	7.8%	57%	30%	13%	Zdravstvo
Avstralija	Liberalni	7.2%	62%	31%	6%	Zdravstvo/izobraž. Socialno varstvo
Anglija	Liberalni	6.2%	47%	45%	9%	Izobraževanje

Vir: Johns Hopkins Comparative Project, 1998.

Nobenega dvoma ni, da komercializacija NVO omogoča proces njihovega profesionaliziranja, saj zagotavlja za to potrebna sredstva. Podatki iz mednarodne raziskave nam to potrjujejo, saj kažejo, da so v Avstraliji, ZDA in Angliji, NVO relativno visoko in v približno enaki meri profesionalizirane⁹.

Seveda pa komercializacija NVO ne pomeni le prodaje rezultatov dejavnosti organizacij. Pomeni tudi, kot smo že opozorili, penetracijo povsem tržnih odnosov v neprofitni sektor (Salamon, 1993: 16). Ti odnosi vključujejo konkurenco/tekmovanje med NVO samimi ter med njimi in profitnimi organizacijami za takšne uporabnike/kliente/kupce, ki so sposobni ponujene storitve čim boljše plačati. V tem konkurenčnem boju so uspešnejše tiste organizacije, ki so sposobne učinkoviteje zadovoljiti posebne potrebe posebnih skupin uporabnikov/klientov/kupcev. To sili NVO, da na vseh ravneh organizacijskih aktivnosti zaposlujejo posebej usposobljene profesionalce, to je specialiste. Tako komercializacija NVO ne le da omogo-

⁹ Vendar pa podatki iz omenjene raziskave kažejo, da komercialni prihodek, to je s prodajo dobrin in storitev na kvazi-trgih pridobljen prihodek, ne predstavlja dominantnega deleža v strukturi prihodkov NVO le v družbah z liberalnim tipom sistema blaginje, temveč tudi v "katoliških" družbah (v Španiji 49%, v Peruju 68%, v Mehiki 85%).

Nobeno presenečenje ni, da predstavlja komercialni prihodek dominanten delež v strukturi letnih prihodkov NVO v katoliških družbah. Nasprotno, to je povsem v skladu z logiko delovanja katoliškega tipa sistema blaginje, ki se je izoblikoval skozi zgodovinski razvoj teh družb. Ta tip sistema blaginje temelji na "principu subsidiarnosti", pri obrambi katerega vztraja predvsem katoliška cerkev. V skladu s tem principom je za svojo socialno varnost in blaginjo "odgovoren" najprej posameznik sam, skupaj z družino in drugimi neformalnimi socialnimi mrežami, v katere je vpet (sorodstvo, sosedstvo itn.). Takoj naslednjo "instanco" za nudenje pomoči in reševanje problemov posameznikov predstavljajo lokalno (v okviru župnij) organizirane mreže predvsem cerkvenih NVO. Vloga države je subsidiarna, kar pomeni, da se država vključi v reševanje samo tistih problemov, ki jih "nižje instance" ne morejo rešiti. Takšna pozicija, na eni strani države, na drugi pa katoliške cerkve, implicira prej, kot partnerski, konfliktni odnos med njima, saj predstavlja "dobrodelna dejavnost" (to je skrb za socialno varnost in blaginjo ljudi) predvsem za Cerkev, pa tudi za državo, pomemben instrument za pridobivanje legitimite.

ča njihovo profesionalizacijo, ampak zahteva specializacijo znotaj NVO. Tam, kjer so potrebna specialna znanja in usposobljenost, da bi se zadovoljile potrebe klientov/uporabnikov, pa je dejansko zelo malo prostora za volonterje (Smith, Lipsky, 1993: 115).

Komercializacija NVO tako ne le omogoča njihovo profesionaliziranje, ampak zahteva tudi njihovo specializiranje in tako posredno zožuje možnosti za sodelovanje volonterjev v organizacijah.

Navedeno ugotovitev lahko ilustriramo s podatki za ZDA. Tam v NVO, ki delujejo na področju zdravstva in na področju izobraževanja, skoraj ni mogoče najti volonterjev. Organizacije na teh dveh področjih so visoko profesionalizirane. V NVO, ki delujejo na področju zdravstva, je zaposlenih skoraj 50% vseh zaposlenih v NVO, nadaljnjih 22% jih je zaposlenih v NVO, ki delujejo na področju izobraževanja, medtem ko jih je v NVO, ki delujejo na področju socialnega varstva, zaposlenih le slabih 15%. Razlaga za relativno nizko stopnjo profesionaliziranosti NVO, ki delujejo na področju socialnega varstva, je v dejstvu, da socialnovarstvenih storitev ni mogoče tako uspešno tržiti kot je to primer za izobrazbene in še posebej za zdravstvene storitve, saj tisti, ki socialnovarstvene storitve potrebujejo, praviloma nimajo sredstev, da bi zanje plačali. Nudijo pa te organizacije bistveno več maneverskega prostora za vključevanje volonterjev, saj gre v ZDA več kot 40% celotnega inputa volonterjev v tiste NVO, ki delujejo na področju socialnega varstva (Salamon, Anheier in drugi, 1998)

Profesionalizacija, etatizacija in komercializacija ter formalni volontarizem v slovenskih NVO

Podatki iz mednarodne raziskave kažejo, da imajo NVO v bivših socialističnih družbah podobne značilnosti, po katerih se istočasno razlikujejo od NVO v drugih družbah. To podobnost navznoter ter različnost navzven je mogoče pojasniti s kontekstom državno-socialističnega tipa sistema blaginje, ki se je v teh družbah vzpostavil v preteklih petdesetih letih socialističnega razvoja. Logika delovanja tega sistema je določala vlogo NVO - te niso bile pomembne kot producentke storitev (storitve je zagotavljal javni sektor), pomembne so bile zato, ker so podpirale sposobnost neformalnih socialnih mrež (predvsem družine), da je ta (lažje) skrbela za svoje člane. Obstajale so predvsem v obliki društev, ki niso bila (visoko) profesionalizirana, vključevala pa so velik delež volonterjev; delovala so na vseh področjih, najštevilčnejša pa so bila na področju športa in rekreacije ter kulture (Salamon, Anheier in drugi, 1998: 7).

Tabela 3: Okvir državno-socialističnega sistema blaginje

Država	Vrste sistemov blaginje	Stopnja profesionaliziranosti	Struktura prihodkov			Dominantno področje
			Tržni viri	Javni viri	Privatne donacije	
Češka	Državno socialistični?	2.8%	40%	43%	17%	Šport/Kultura
Madžarska	Državno socialistični?	1.3%	55%	27%	18%	Šport/Kultura
Slovaška	Državno socialistični?	0.9%	56%	21%	23%	Šport/Kultura
Slovenija	Državno socialistični?	0.7%	44%	27%	29%	Šport/Kultura
Romunija	Državno socialistični?	0.3%	54%	11%	35%	Šport/Kultura

Vir: Johns Hopkins Comparative Project, 1998.

Iz tabele je razvidno, da so se opisane značilnosti, kljub razlikam v posocialističnem razvoju, ohranile povsod še globoko v devetdeseta leta. V letu 1995 so NVO v teh družbah še zmeraj najnižje profesionalizirane (z rahlim odstopanjem Češke), kar pomeni, da med njimi še zmeraj prevladujejo društva. Dominantna področja, na katerih delujejo, so še zmeraj področja športa in rekreacije ter kulture. Še zmeraj so si NVO podobne tudi glede na strukturo prihodkov. Zaradi deleža članarin, ki so jih raziskovalci v mednarodnem projektu uvrstili med komercialne vire izgleda, da predstavljajo komercialni viri dominanten delež v strukturi prihodkov NVO tudi v teh družbah. Vendar pa je članarina tukaj prej donacija člana svoji organizaciji kot pa (vnaprejšnje) plačilo za določeno storitev¹⁰. Če to upoštevamo, potem "komercializacija" oziroma tržna usmerjenost NVO v teh družbah izgubi "ostrino". Relativno visok delež prihodkov iz privatnih donacij, ki je v bivših socialističnih družbah, v primerjavi z ostalimi družbami, najvišji, je mogoče pojasniti z

¹⁰ Raziskovalci so definirali članarino (*membership fee*) kot vnaprejšnje plačilo člana svoji organizaciji za določeno storitev ali kakšno drugo ugodnost in jo tako izenačili s plačilom uporabnika za določeno storitev (*user fee*); v določenih primerih se to dvoje seveda pokriva, v vseh pa ne in je članarina dejansko podpora organizaciji, ne da bi član v zameno kaj dobil oziroma pričakoval. Razumevanje članarine kot prostovoljnega prispevka posameznika svoji organizaciji je prisotno predvsem tam, kjer med NVO prevladujejo društva. Razen v bivših socialističnih družbah je to primer tudi v skandinavskih družbah, kjer se je skozi njihov zgodovinski razvoj izoblikoval socialno-demokratski sistem blaginje. Logika delovanja tega sistema blaginje namreč ne pušča veliko manevrskega prostora za delovanje NVO; natančneje rečeno, v družbah s socialno-demokratskim sistemom blaginje NVO niso pomembne kot producentke storitev (te zagotavlja dobro razvit javni sektor), so pa pomembne kot "posrednice glasu" v odnosu do države in njenih javnih organizacij, tistih posameznikov in skupin, katerih potrebe ostajajo kljub močnemu javnemu sektorju nezadovoljene. Povečano javno financiranje NVO je prisotno v Skandinaviji kot strategija, s katero država brzdá ekspanzijo javnega sektorja ter dopolnjuje njegovo ponudbo (Olsson, 1993; Pestoff, 1992).

dejstvom, da so v njihovi strukturi sponzorska sredstva podjetij; ta sredstva očitno predstavljajo osnovo tako za "profesionaliziranje" kot tudi za vključevanje volonterjev predvsem v organizacije na področju športa in rekreacije, ki so še zmeraj tudi najštevilnejše (Salamon, Anheier in drugi, 1998: 7, 8, 10).

Podoben "vzorec" nam odslikavajo tudi podatki, zbrani v letu 1996/97 na reprezentativnem vzorcu slovenskih NVO. Tudi v Sloveniji, tako kot v vseh bivših socialističnih družbah, med NVO še zmeraj prevladujejo društva. Drugih tipov organizacij (kot so zasebni zavodi, fundacije, socialna podjetja itn, ki so bili tudi vključeni v vzorec) je bistveno manj, vendar pa je v zadnjih letih proces njihovega ustanavljanja zelo intenziven. Društva so najštevilnejša na področju športa in rekreacije, potem kulture, sledijo gasilska društva; dokaj številna so tudi društva na področju socialnega varstva in zdravstva, bistveno manj pa jih je na področju izobraževanja. Glede na stopnjo profesionaliziranosti se slovenske NVO, v primerjavi z vsemi, v mednarodno raziskavo vključenimi družbami, nahajajo na predzadnjem mestu. V slovenskih NVO je zaposlenih le 0,7% vseh zaposlenih v Sloveniji. Nižje profesionalizirane kot NVO v Sloveniji so edino še romunske NVO. Input volonterjev v slovenskih NVO je relativno velik, saj opravijo volonterji skoraj polovico toliko dela kot zaposleni v teh organizacijah (Kolarič, Črnak-Meglič, Vojnovič, 2002: 79-150).

Glede na absolutno prevlado društev, ki so članske organizacije, lahko sklepamo, da predstavljajo članarine najpomembnejšo osnovo oziroma vir za (sicer nizko) profesionaliziranje slovenskih NVO. Članarine so največji posamični vir prihodkov, saj znaša njihov delež v strukturi letnih prihodkov skoraj 20%. K članarinam lahko dodamo javna (predvsem občinska) sredstva, ki omogočajo zaposlovanje predvsem v NVO na področju socialnega varstva (v invalidskih organizacijah, na primer) pa tudi sponzorska sredstva podjetij, ki omogočajo, da je v športnih organizacijah zaposlen največji delež vseh zaposlenih v slovenskih NVO. Če vire prihodkov slovenskih NVO združimo po isti metodologiji, kot je to narejeno v mednarodni raziskavi, potem predstavljajo v strukturi letnih prihodkov vseh NVO javna sredstva (državni proračun in proračuni občin) 27%, sredstva iz privatnih donacij (donacije zasebnih fundacij, posameznikov in podjetij) predstavljajo 29%, delež članarin znaša kot rečeno 20%, medtem ko znaša delež čistih komercialnih/tržnih prihodkov (prodaja dobrin in storitev) 24%. Na osnovi takšne strukture prihodkov, slovenskih NVO ne moremo označiti ne za "etatizirane" in še manj za "komercializirane"; drugače rečeno, takšna struktura prihodkov dokazuje, da se (do leta 1996/97) procesa etatizacije in komercializacije, na katerih bi temeljil proces profesionaliziranja slovenskih NVO, še nista zares pričela. Vsi trije, tesno medseboj povezani procesi, bodo zares stekli šele takrat, ko se bo v strukturi neprofitnega sektorja v Sloveniji pričel, ob društvih, povečevati delež drugih tipov organizacij.

O tem, da se je to, v zadnjih letih dejansko pričelo dogajati, pričajo statistični podatki, ki kažejo, da je bilo v letu 2001 v Sloveniji registriranih 367 zasebnih zavodov, ki delujejo kot producenti storitev predvsem na področjih izobraževanja, socialnega in otroškega varstva, zdravstva itd; k tem lahko dodamo še 135 invalidskih oziroma socialnih podjetij, 106 fundacij in 817 cerkvenih organizacij. Vsem tem organizacijam je skupno to, da niso društva, delujejo pa v javno koristne namene. Na drugi strani je bilo v letu 2001 registriranih tudi precejšnje število organizacij,

ki prav tako niso društva, delujejo pa ne v javno dobro, temveč v skupno dobro svojih članov; to so zadruge (cca 500), zbornice (88), sindikati (3615) in politične stranke (36). Pri večini teh organizacij je vrsta dejavnosti/programa, ki jo/ga izvajajo tista, ki zahteva njihovo profesionaliziranje; to pa, kot smo poskušali pojasniti prej, samo po sebi še ne pomeni, da ne morejo v izvajanje dejavnosti vključevati tudi volonterjev.

Proces profesionaliziranja teh organizacij večinoma temelji na koncesijskih pogodbah, tudi na druge načine pridobljenih javnih sredstvih. Tako postajajo te organizacije do določene mere producentke storitev za državo, kar pomeni, da se etatizirajo. Etatizacija bo omogočala in zahtevala zmeraj višjo stopnjo njihovega profesionaliziranja ob istočasni formalizaciji nalog in vloge (eventualnih) volonterjev.

S sklepanjem koncesijskih pogodb oziroma naročanjem storitev pri NVO, država omejuje ekspanzijo javnega sektorja, vsekakor pa to še ne pomeni, da so/bodo javna sredstva postala dominantna v strukturi letnih prihodkov slovenskih NVO. Prav tako v tem trenutku še ne moremo oceniti, ali se bo delež privatnih donacij, ki je v primerjavi z drugimi družbami zelo visok, bistveno zmanjšal. V njem prevladujejo, kot smo že dejali, sponzorska sredstva podjetij, ki so namenjena predvsem športnim organizacijam in klubom. Vsekar pa je možno najti indice, da so podjetja pripravljena z donacijami podpreti tudi druge, in to ne le kulturne organizacije, ampak tudi organizacije na področjih zdravstva, socialnega varstva in izobraževanja - ob ustreznih davčnih olajšavah seveda. Tako pridobljena sredstva seveda ne morejo predstavljati osnove za profesionaliziranje NVO, lahko pa omogočijo lažje vključevanje volonterjev.

Takšen razvoj bi deloma nevtraliziral pritisk na NVO, da se obrnejo k tržnim/komercialnim virom. Analize namreč kažejo, da se NVO izrazito komercializirajo takrat, ko sredstva iz privatnih donacij ne zadoščajo, javna sredstva pa jim niso na razpolago (Gidron, Kramer, Salamon, 1992, Ware, 1989). S tem pa seveda nočemo reči, da orientacija k trgu ni koristna za NVO; res je, da omogoča profesionalizacijo oziroma zahteva celo specializacijo ter zmanjšuje maneverski prostor za vključevanje volonterjev; res pa je tudi, da povečuje konkurenco med NVO na socialnih trgih, jih tako sili k ponudbi kakovostnih storitev, uporabnikom pa omogoča možnost izbire.

Če bi nadaljnji razvoj slovenskih NVO temeljil na dokaj uravnoteženi kombinaciji javnih, komercialnih in zasebnih virov, bi se te organizacije zares lahko vzpostavile kot vmesne/intermediarne strukture, ki so sposobne kombinirati logike delovanja, resurse in potenciale iz svojega okolja (sfere trga, sfere države in sfere skupnosti) na inovativen način (Evers, 1995). Vsekakor pa bi bil/bo takšen razvoj možen le v toliko, v kolikor se bo v slovenski družbi ohranila "javna odgovornost za socialno". To preprosto povedano pomeni, da javno/državno financiranje NVO ne bo predstavljalo nadomestila za tisto, kar mora zagotoviti javni sektor, temveč zgolj dopolnilo za tisto, česar javni sektor ne zagotavlja v zadostnem obsegu ali dovolj kvalitetno. Na tej točki - javno financiranje NVO kot nadomestilo ali dopolnilo odgovornosti države (javnega sektorja) za socialno varnost in blaginjo državljanov, se bodo postopoma izkristalizirale razlike v razvoju NVO v bivših socialističnih družbah.

LITERATURA

- Clasen, Jochen and Freeman, Richard (1994): *Social Policy in Germany*. Harvester/Wheatsheaf, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore.
- Esping-Andersen, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge, Polity Press
- Esping-Andersen, G. (1999): *Social Foundations of Postindustrial Economies*, Oxford University Press.
- Evers, Adalbert (1995): Part of the Welfare Mix: the Third Sector as an Intermediate Area. *Voluntas*, 6/2, str. 159-182.
- Gidron, Benjamin, Kramer, Ralph and Salamon, Lester (1992): *Government and the Third Sector: Emerging Relationship in Welfare States*. Jossey-Bass Publishers: San Francisco.
- Kolarič, Zinka (1998): *The Non-profit Sector as a Service Provider in Different Types of Welfare Systems*. V: Stubbs, Paul and Gregson, Kendra ed.: *Social Policy, Protection and Practice - The Care for Vulnerable groups in Bosnia-Herzegovina*, IP 'Svijetlost' d.d., Sarajevo.
- Kolarič, Z., Črnak-Meglič, A., Vojnovič, M. (2002): *Slovenske neprofitno-volonterske organizacije v mednarodni perspektivi*, Založba FDV, Ljubljana
- Kramer, Ralph, Lorentzen, Hakon, Melief, Willem and Pasquinelli, Sergio (1993): *Privatisation in Four European Countries: Comparative Studies in Government - Third Sector Relationships*. M. E. Sharpe: New York, London.
- Kramer, Ralph (1981): *Voluntary Agencies in the Welfare State*. University of California Press: Berkeley, Los Angeles, London.
- Leibfried, S.(1992): *Towards a European Welfare State*. V: Ferge and Kolberg (eds.): *Social Policy in a Changing Europe*, Bouldner,CO: Westview Press.
- Olsson Hort, S. (1993): *Social Security in Sweden and Other European Countries; Three Essays*. Stockholm ESO 1993.
- Pestoff, Victor (1992): Third Sector and Co-operative Services: An Alternative to Privatisation. *Journal of Consumer Policy*, Vol.15, Št.1, str.21-47.
- Rose-Ackerman, S. (1990): Competition between Non-Profits and For-Profits: Entry and Growth, *Voluntas* Vol.1 Št.1. str. 13-25.
- Salamon, Lester (1993): The Marketisation of Welfare: Non-profit and Forprofit Roles in America's Welfare State. *Social Service Review*, Vol.67, Št. 1, str.16-39.
- Salamon, Lester (1995): *Partners in Public Service - Government-Non-profit Relations in the Modern Welfare State*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.
- Salamon, Lester, Anheier, Helmut and Associates (1998): *The Emerging Sector Revisited: A Summary*. The Johns Hopkins Comparative Non-profit Sector Project, Phase II. Center for Civil Society Studies.
- Sik, E. and Svetlik, I. (1988): "Shifts in the Welfare Mix: Significant Features in Countries with Planned Economy; Similarities and Differences". V: Evers, A. and Wintersberger, H. ed.: *Shifts in the Welfare Mix*, European Centre for Social Welfare Training and Research, Vienna.
- Smith, Steven and Lipsky, Michael (1993): *Non-profit for Hire: The Welfare State in the Age of Contracting*. Harvard University Press: Cambridge, London.
- Van Til, John (1988): *Mapping the Third Sector: Voluntarism in a Changing Social Economy*. The Foundation Center, Washington
- Ware, Alan (1989): *Between Profit and State: Intermediate Organisations in Britain and the United States*. Polity Press.
- Weisbrod, Burton A. (1998): *To Profit or Not to Profit - The Commercial Transformation of the Non-profit Sector*. Cambridge University Press.